

Om Havboerne.

Af Ole Bang.

SKØNT afsondret fra det øvrige Samfund har Vestkystfiskerne dog ikke levet ubemærket. Hvem har ikke hørt eller læst om ”Vestkystens Helte”? Og hvem har ikke moret sig over Fortællinger om ”Vestkystens Molboere”? - Thi som Østjylland havde sine Molboere at læsse alle mulige og umulige Dumheder og Pudsigheder på, således har Vestjylland haft sine Havboere.

Og sandt er det, at deres Kamp i Fredens Tjeneste for at bjerger noget til Livets Ophold og for at redde Skibbrudne fra det overmægtige Vesterhav fuldt så godt fortjener Navn af Heltedåd som Krigernes rå og ødelæggende Bedrifter. Men det er også sandt, at indtil for en Menneskealder siden stod Havboerne på et så lavt Kulturtrin, at fremmede, der pludselig blev hensat i et Vesterhavs-Fiskerleje, kunde fristes til at tro, at det var 100 og ikke 1000 År siden kristelig Oplysning fik Indgang i disse Egne.

Enkelte Fiskerlejer, f.eks. Klitmøller, som havde Handelsforbindelse med oversøiske Steder, særlig Norge, stod dog på et højere Kulturstandpunkt og var forholdsvis velhavende.

Klitterne havde sat Skel i Befolkningen. Da Kristendommen og politiske og borgerlige Hensyn hæmmede Vikingelivet og Selvtægt, så at fredeligere Livssyn og Livsgerning kom i Højsædet, blev Arbejdet på Landjorden vel det vigtigste; men vi kan tænke os, at det fri Liv på de vilde Vover vedblivende var tiltalende for mange, og måtte de ikke sejle ud på Røvertogt, så måtte de da bjerger fra selve Havet, og Fiskeriet blev vel således et Bierhverv for de fleste, der kunde nå Havet (andre måtte nøjes med Limfjorden og Søerne), men for nogle blev Havfiskeriet et Hovederhverv. Disse Fiskere holdt sig så nær Havet som muligt, og som Klitbæltet mellem Havet og det dyrkelige Land blev bredere, blev Forbindelsen mellem ”Havboerne” og Bønderne svagere. Hvor trægt det end gik for Kultur og Oplysning at vinde Indgang i vore afsides Landsdele, så havde disse åndelige Magter dog langt vanskeligere ved at vinde over Klitterne. Havboerne stod i mange Hundrede År næsten på et middelalderligt Standpunkt; Fiskeriudbyttet stod ikke i rimeligt Forhold til Indsatsen, der altfor ofte var Livet, og når dertil kom Ulyst til Arbejde på Landjorden og en overhåndtagende Drikfældighed, forstår man, at skønt Havboerne var forsåvidt mere frit stillede end Bønderne, som de vel ikke har været så afhængige af Magthaverne, så var deres Kår dog i Almindelighed langt uslere end Bøndernes.

Hvem der har set Vesterhavet i en rygende Storm, glemmer det aldrig. Men det er dog anderledes nervepirrende i en sådan Storm at se et Skib slynges ind mod Revlerne, se hvor det hugger og vælter sig, som i Fortvivelse, mens Takkelagen sønderrives som Spindelvæv og Masterne knækker som Tændstikker for de vildt frådende Vandbjerge, der hvert Øjeblik styrter sig over den dødsdømte Sejler; se de ombordværende fortvivlet, bønfaldende række Hænderne mod Himlen og mod Landet og høre enkelte Skrig skære gennem Havets og Stormens Torden, og *da* at se Havboerne - efter forgæves Forsøg med Raketter - gå ud i Redningsbåden, hvert Øjeblik begravet under hushøje Bølger, der med skummende Kam styrter sig som Laviner over de forrovne, som tilsyneladende slider sig frem til den visse Død. Ved at se alt dette, der kunde få den stærkeste til at ryste, fik man Respekt og Agtelse for de Mænd; og når de vendte tilbage fra Skibet og fik alle de skibbrudne velbeholdne i Land, mens Skibet splintredes og forsvandt, ja, da følte Tilskuerne en begejstret Stolthed over, at det var vore Havboere, der vovede deres eget Liv for at rive alle disse Skibsfolk ud af den visse Død.

Men til disse lysende Forgrunds-Optrin dannede de gamle Havboeres daglige Liv på Landjorden en såre mørk Baggrund.

- Var det første *til Trods for* det andet, eller *som følge* deraf? -

Da de kun havde små 5-6 Mands Både, som måtte roes frem over Revlerne, gik der ofte lange Tider, hvor de på Grund af uroligt Hav ikke kunde komme ud på Fiskeri. Da blev der Nød i de fleste Hjem, så Kone og Børn eller Manden måtte ”op i e Land” for at tigge. Måske havde de lidt tørret Fisk, Ris-Limer eller om Sommeren Bær med til Landboerne i deres Rygkurv; ja, for de gamle Havboere gik så at sige aldrig noget Steds hen uden Kurv på Ryggen. Ofte gik de flere i Følge op gennem Klitterne og altid i Gåsegang bag efter hinanden, småtrinende med den ejendommelige Sømands-Vuggen i Hofterne, så Rygkurven gyngede. I grove, slubrende, pjaltede Klæder, Mændene med Sydvesten ned om Ørerne og et strikket Langklæde om Halsen, også om Sommeren; Kvinderne havde også Hoved og Hals indpakket, selv i den stærkeste Varme, men i Almindelighed gik de barfodede uden i de koldeste Vintermåneder. De gik om Sommeren hjemme fra, mellem Midnat og Solopgang, så de i den tidligste Morgenstund begyndte at hjemsoge Gårdene omkring i Landsbyerne, ofte helt til Thisted. Altid tørstige altid tiggende Øl, Brændevin og Tobak

derefter tørstige, Fødevarer og atter Øl; klagende, bandende, sludrende, med krybende; ydmygt Udtryk i deres oppustede, vejrbidte Ansigt, med et dvask Blik, bag hvilket der skimtedes Snuhed. De rigtig durkdrevne Tiggere var så øvede i af snakke løs om alt mellem Himmel og Jord, så det var umuligt for Tilhørerne at holde sig alvorlige. Her er en Prøve, Ordene kommer remseagtigt tumlende uden Sætningsophold:

"Gomo'r! Gud velsigne Jer I seier møt i Jæ gue Dåwer (de spiste Davre). Æ hår ent smajt Brø i mi Lyw sin i Jahs de ved den søde Gui vi haj en bette Bej røged Ho næi æ hår ent Tak Muer æ mo tå en bette Tor Øl a jæ Påt. - - Tak Tak æ gik ud a vor Hus e Klok wa lissebestemt jæn i Næt Jøsses den lång Gång de er æ hå så unt i den Bien Kræisten do hår en bette Tor Brændvin æ fek Skåk i en i Høst Gu velsigne dæ Kræjsten (Gårdmanden kommer med et Glas Brændevin, som Havboen, Kvinde som Mand, slår i Halsen som en Dråbe Vand). Tusind Snes Tak de wa nøj gråw godt Brændvin, Gu send mæ små nøj mier æ hår en Pa' Limmer do ska ha Kræisten Tak Muer, æ mo tå en bette Tor Øl do ka gi mæ en bette Klat Katøfler fuer em Jøsses mi Bien vi får uwn Væjle æ ska hen te Sjørind Møl' æ ku ent tohl å sæt en te æ Jowr å træj epo en far æ kam låndt øster i e Klit æ mo fo en bette Støk Brø Muer å Gui bewår Jær åm æ mo fo de Skifuld Mjælk å Brø I hå læwnt fræ Jæ Dårw æ ska ha nøj Miel dær er en Pa' Limmer Kræisten æ ska håw Jær mæ en røged Ho når æ kommer op i e Land ijæn de æ wes å sand' æ skal manne Tak mi Kuen støwter a Gall åm æ kommer ent hjem mæ en bette Bei Kyd å kog' epo æ trow'r de vil ræen de blywe så swot her åwen i Sydväist vi hår ent Brø i vor Hus hun såh akkurat te mæ da æ gik ud gjemmel e Stolper (Dørkarmen) gid æ so dæ åller mier."

Gårdmanden spørger, om de har været på Havet i de sidste Dage.

"Ti stell å håld di Mond Kræisten vi hår ent sit Feskien sien i noen Sidsten da vi håd nær ent kommen i Land i Jesse søde Navn i Stjenbjærre gik stue Pouls Folk i e Haw da di lænd do vil gi mæ en bette Tæi (Skrå) å pot i mi Mond næi de hår ent de hår ingen Hail væt de ved den søde Gui i Himlens Rige på Jordens Klode vi hår ent te wå Føe manne Tak dæ legger æ di tow Limmer -."

Gårdmanden rækker ham Skråkardusen, hvoraf han tager en Skrå som et Gåseæg. Men da Gårdmanden så siger, at han ingen Brug har for Limerne (Ris-Feje-koste), da store Svend har været der med Limer i Dag, udbryder Havboen:

"Hår han væt her - allereh i Då? Han rænd'r e Land øwer mæ hans rødden Limmer de tobele Spitakkel han sulter hans arme Guds Baer å tæske dem å hans Kuen røe Mætt I kinner hend' hun slår ald de blo Brændvin i henne rødden Hals hon ka fo sæje do han hå wæt her i Då?"

"Ja."

"Satten sku stød' har Tærmer ud a hans øwnstien hans lång Dræng ku ent blyw konfemiered han ku ent swår e Præist han sprenger øwer e Land de var en bette Klat Katøfler Kræisten - - -"

Når Havboen havde sludret og klaget, tigget og takket, velsignet og bandet sålænge, at der ikke var mere at bjerge og endelig endnu engang tømt den atter fyldte Ølkåvs - med den vældige Skrå i Munden -, så gik han, efterladende sig en ulidelig Fiskestank. Når han så kom ud, gravede hans snavsede Fingre Skråen ud og puttede den i Lommen, og da han tiggede og tryglede på samme Måde hvert Sted, han kom, kunde han have et en Gros Lager af Skråtobak i Lommerne på Hjemvejen. Kurven var da fyldt med alskens sammentiggede Fødevarer og ofte var han selv så fuld af Øl og Brændevin, så Byrderne blev for overmægtige og Rusen måtte soves ud i en Grøft eller ved en Halmstak.

Mest krybende ydmygt og kejtet teede Havboerne sig dog på finere Steder, f.eks. i Præstegårde og i Thisted.

Når de spyttede ved Siden af Spyttebakken, og man så opfordrede dem til at spytte i denne, kunde de svare:

"Nei - æ er ent så fin, te æ vil spøt i sånt en pæn Fad."

Eller når de omhyggelig undgik at træde på Dørmåtten, når de gik ind, men tørrede deres Fødder pænt af på den, når de gik ud. -

Man påstod rigtignok, at de ikke var så dumme, som de løb avet om til, og skønt deres Klager oftest var ærlige nok - fremkaldt af den bitreste Nød -, så var dog mange af dem, både Kvinder og Mænd, Mestre i Forstillelseskunsten; de kunde velsigne og forbande, råbe og hviske, græde og le o.s.v. næsten i samme Åndedrag, i al Fald med så forbløffende pludselige Overgange, at en Skuespiller måtte tabe Mod og Mæle ved at høre og se det.

Utallige er de Anekdoter, som fortælles om Havboerne. Men nogle af dem fortælles fra forskellige Steder og på forskellig Måde, hvad der viser, at de er udpyntede og nogle af dem vel helt opdigtede.

En Havbo havde været ved Doktor. Da han kom hjem, blev han spurgt om, hvad han så fejlede og - om Doktoren forbød ham at drikke Brændevin?

"Nej,"

"End Rom?"

"Nej - han nævnt ed åller."

"De wa da wal."

„Ja. Men han såh de der sand var - æ mot ent Spiritus drik'."

En Karl mødte på Sessionen med høj Hat; den blev revet ham af Hovedet, men den var fyldt med Pebernødder, som Havboen nu, bandende og klagende over at de sådan kastede med Guds Gaver, kravlede rundt for at opsamle mellem

Benene på Sessionsherrerne. "Ud med ham!" råbte de.

Han fik sit Udygtighedspas.

En Havbo var slem til at gå på Jagt på Statens Arealer i Klitterne. En Gang så han Overopsynet komme sig i Møde; det så galt ud for ham, men han var ikke rådvild: han skruede Låsen af Bøssen og puttede den i Lommen. Rolig fortsatte han sin Gang med Geværet i Hånden, som om han gik i sit lovlige Ærinde.

Om han ikke vidste, at han var på forbudne Veje? råbte Overopsynsmanden.

Jo, - det kunde gerne være, at han ikke måtte gå her. -

Gå her - ja, men han gik jo på Jagt, - om han ikke vidste, at det var forbudt?

På Jagt, - udbrød Havboen med godt påtagen Forbavselse, idet han rakte Geværet frem, - om han kunde skyde med en Bøsse uden Lås?

Fogden så, at han var overlistet, han truede ad Havboen og ytrede noget om, at han nok brugte Bøssen til at skyde med alligevel.

Ja, - grinede Havboen - det er Lysten, der driver Værket. -

Den Slags Historier er der et Utal af, og de fleste er vel almindelig kendt; enkelte har før været trykte, f.eks. den om Aggerboen, der med sin Hund kom forbi en Kirke, hvori der var Gudstjeneste. Han gik ind og så, der sad Folk i "Båse", han og hans Hund blev stående i "Grebningen". Så hørte han en Mand, der stod oppe i en Grubekedel og med en Møllesten om Halsen, råbe: "Hvorledes er du kommen her ind og har ikke Bryllupsklædningen på?"

"De ska æ sæj dæ", svarede Aggerboen kæk, æ ska just hen å -."

Men Manden i Grubekedlen var vist meget tunghør eller meget vred for han vedblev:

"Tager ham og kaster ham ud i det yderste Mørke -"

"De ska I et fo behov - kom no Kisæ," sagde Aggerboen og skyndte sig ud med sin Hund."

Historien fortælles på mange Måder.

- - -

Det kunde aldrig rigtig bankes ind i de gamle Havboeres Bevidsthed, at det var Forbrydelse at "bjerge", hvad de fandt på eller ved Havet. At tage en "Pind" i Havstokken, at det var at stjæle - nej, det var de for dumme eller for kloge til at erkende. Tømmer og alt andet Strandingsgods af Værdi bar de om Nætterne op fra Stranden og begrov det i Klitterne indtil det ved Lejlighed kunde afhændes til Bønderne for en Ubetydelighed. Opdagedes det af Toldbetjenten eller Strandfogden, eller det blev meldt af en Uven, så reddede de sig dog oftest ud at Klemmen uden Straf. Enten spillede de Idioter, der ingen Ting vidste eller forstod og ingen Ting kunde svare på, eller de ved deres Snuhed, Slagfærdighed og endeløse Udenomssnak bragte Rettens Folk til

Fortvivlelse, så Sagen måtte opgives. Tog man endelig en på fersk Gerning, så der vankede Straf, kunde han gøre Dommeren begribelig, at så kunde han "ta' hele Kysten med". Meningen var, at alle på Vestkysten havde "bjerget" på samme. Måde som han.

At der nu og da var vigtige og store Værdier, der fra strandede Skibe "bjergedes" af Havboere og forsvandt, er en Selvfølge; og skønt de almindelige "Guldskiste"-Fortællinger vel er Digt, kunde det dog hælde, at en Havbo-Familie pludselig blev velhavende, ja endog byggede sig et Hus, der i Sammenligning med Fiskernes almindelige Hytter var et Palads, - uden at nogen vidste, hvorfra denne Velstand stammede.

I Sejlskibenes Tidsalder strandede der langt flere Skibe på Vestkysten end i vore Dage. Direkte og indirekte havde Havboerne Fortjeneste ved Strandinger, så at et År med gode Strandinger regnedes for mere end et godt Fiskeår. En stor og kostbar strandet Ladning kunde for en Tid løfte Havboernes Kår og Humør i den Grad, at onde Tunger sagde, "de søbede Brændevin med Skeer".

De gamle Historier om, at Havboerne lokkede Skibe på Land med Lys, og at de dræbte de levende Skibbrudne, hører vel mest hjemme i Fantasiens Verden; i al Fald var en så barbarisk Handling nok noget enestående og ligger langt tilbage i Tiden.

Som deres Vikinge-Forfædre havde de gamle Havboere ingen Lyst til Arbejde på Landjorden. Om Sommeren, da Fiskeriet ikke gav synderligt af sig, drog nogle at de unge Mænd ud "at fare" med fremmede Skippere; og nogle af de hjemmевærende Mænd og Kvinder tog Høsttjeneste hos Gårdmænd og på Herregårde. Men så godt som alle søgte snarest mulig tilbage til deres fattige Hjem på Fiskerlejets øde Sandslette i Havets salte, stærke Ånde. Oppe i Landet skulde de jo også altid "holde Lyset", gøres Nar af, vel mest på Grund at deres Ukendskab til Landboforhold, deres Sprog og ringe Oplysning.

Oplysning! Ja, hvorledes skulde de være blevne oplyste? Deres Skolelærere var oftest Folk, der ikke vidste eller kunde ret meget, ud over at bruge Tampen eller Spanskrøret, og Børnene havde derfor ingen Lyst, endsige Pligt, til at gå den oftest lange Vej til "Skolen". Men det gjaldt jo dog om at blive konfirmerede, Konfirmationen var nok Livets vanskeligste Knude for de gamle Havboere. De fleste Havbøbørn kunde kun svare Præsten på de alleralmindeligste Spørgsmål, og mange "gik til Præsten" i flere År, før hans Velærværdighed forbarmede sig over dem og konfirmerede dem. Nogle stod som umælende under Katekisationen og kunde ikke svare et eneste Ord på selv de mest kendte Spørgsmål, og nogle kunde give så klownagtige Svar, at Tilhørerne krympede sig for at undertrykke Latteren. F.eks. når en på Spørgsmålet: Hvem er din Frelser? kunde svare: Pæ Wolsen! (En

gammel ueksamineret Skoleholder). Eller når en læste; "Evide Fader, som kærlig regerer Himmel og Jord, no wælter e Bued" (Båd).

Med Hensyn til almindelig Guds frygt, Tro og Overtro, stod de dog måske ikke synderlig lavere end Landboerne på samme Tid. Nogle kunde knæle ved Bådene og bede til Vorherre, før de sejlede ud på Havet; de troede på Præsten som Guds Repræsentant og på Hekse, Spøgelse o.s.v., som de fleste andre i Landet.

Når vi nu ser Vesterhavets Fiskerlejer med deres nette, venlige Huse, store tidssvarende

Skoler, smukke Villaer, store Motorbåde o.s.v., og kender den oplyste og ædruelige Fiskerbefolkning, så får vi et mægtigt Indtryk af, at der har været Livskraft i den gamle Vikingslægt; ti den åndelige og materielle Udvikling, der er foregået der ude på Kysten i et Par Menneskealdre, er lige så enestående som den er glædelig.